

Mykolas Lietuvis ir Simonas Daukantas: *saiko dorybė*

EGLĖ KLIMAITĖ-KETURAKIENĖ

Vilniaus universitetas, Kauno humanitarinis fakultetas, Muitinės g. 12, LT-44280 Kaunas

El. paštas: egle_klimaite@yahoo.com

Nūdienos humanistikoje vis daugiau pasigirsta balsų (E. Ulčinaitė¹, D. Kuolys², B. Speičytė³), jog privalu kalbėti apie XVI–XVIII a. LDK literatūros paveldo likimą, jos recepciją XIX a. Lietuvos literatūroje, t. y. analizuoti, kaip konkrečiai jis integruojamas į kitą laiko ir erdvės matmenį, į naują politinę, kultūrinę ir socialinę terpę.

Kaip žinia, S. Daukanto kūryba yra įvairių kultūrinių tradicijų sintezė – tai bendra XIX a. lietuvių literatūros ypatybė, kurią, manytina, reikia tikslinti ir aiškinti. S. Daukanto retoriniuose istoriografijos pasakojimuose ieškota Švietimo epochos kultūrinės ideologijos atgarsių, J. J. Rousseau istoriosofinių idėjų recepcijos⁴ arba tiesioginės Antikos retorikos (topikos) pavyzdžių⁵. Neabejotinai S. Daukanto istorinė proza yra paveikta antikinės retorinės istoriografijos, bet pastaroji rašytojui galėjo būti žinoma ir iš lotyniškojo Renesanso istoriografinio paveldo. Suprantama, jog vienareikšmiškai pasakyti, ar Antikos retorinė istoriografinė tradicija visada buvo pasiekama be tarpininkų, ar per kitas kultūrinės epochas, neįmanu ir tai veikiausiai yra scholastikos dalykas. Drauge manytina, jog svarbu mąstyti apie kultūrinių tradicijų perimamumo ryšius, todėl natūraliai kyla klausimas, kur dings ta lotyniškoji Renesanso humanizmo kultūrinė tradicija, kuria rėmėsi Švietimo epocha S. Daukanto istoriografinėje kūryboje? Ar iš tiesų S. Daukanto istorinėje prozoje regimas renesansinės LDK kultūros įtūris? Ar ne laikas S. Daukantą gražinti lotyniškai renesansinei Lietuvos istoriografijos tradicijai?

Tad šio straipsnio tikslas – kvestionuoti susiklosčiusios aiškinimo tradicijos inertiškumą, pagal kurią S. Daukanto istorinis pasakojimas siejamas tik su Švietimo kultūrine epocha. Antra, siekiant išvengti bendro pobūdžio kalbėjimo, spekuliatyvių fragmentiškų samprotavimų, aiškinamasi, kaip konkrečiai veikia XVI a. renesansinės LDK lotyniškosios kultūros tekstas M. Lietuvio *De Moribus Tartarorum et Moschorum, Fragmina X, multiplici historia referta (Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius)* XIX a. Simono

¹ E. Ulčinaitė, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės paveldo metamorfozės XIX amžiaus Lietuvos literatūroje, *Literatūra*, 2006, Nr. 48(1), Vilnius: VU leidykla, p. 113. Straipsnio autorė, aptardama į B. Speičytės monografiją, kalba apie būtinybę rekonstruoti „LDK kultūros paveldo recepcijos formas“.

² D. Kuolys, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės palikimas ir lietuviškoji tapatybė, *Literatūra*, 2006, Nr. 48(7).

³ B. Speičytė, *Poetinės kultūros formos XIX amžiaus Lietuvos literatūroje. LDK palikimas*, Vilnius: VU leidykla, 2004.

⁴ *Lietuvių literatūros istorija. XIX amžius*, red. Juozas Girdzijauskas, Vilnius: LLTI, 2001.

⁵ R. Bončkutė, Istorografijos ir literatūros paralelės: manieringosios iškalbos topai Simono Daukanto veikalė „Darbai senujų lietuvių ir žemaičių“, *Literatūros ir kitų menų sąveika*, Vilnius: LLTI, 2005.

Daukanto istoriosofiniame pasakojime, koks iškyla tarptekstinis kultūrų dialogas⁶, įprasminantis LDK valstybingumo tradiciją, pagrįstą saikingo gyvenimo būdo konceptu, ir kuriantis skirtingas politines tapatybes.

Straipsnyje aptariant antikinę *saiiko* dorybės supratimo tradiciją, analizuojant jos įvairias pasireiškimo formas M. Lietuvos ir S. Daukanto kultūriniuose tekstuose remiamasi M. Ročkos⁷ tyrinėjimu, kurio vertingos išvalgos suteikė postūmį dar sykių apmąstyti renesansinės Lietuvos istoriografijos likimą S. Daukanto istorinėje kūryboje.

Aiškinantis kultūrinių tradicijų perimamumo ryšį S. Daukanto istoriografijoje, nagrinėjamas ir A. Volano publicistikos darbas *De libertate politica sive civili* (1572; *Apie politinę arba pilietinę laisvę*) kaip kultūrinis Lietuvos Renesanso (kon)tekstas, kuriame, kaip ir M. Lietuvos *Papročiuose*, dominuoja analogiški LDK valstybės socialinio gyvenimo reformos būdai.

Trečia, kaip žinia, S. Daukantas buvo Švietimo epochos, kuri rėmėsi ir renesansinės kultūros ideologija, augintinis. Tad šiame straipsnyje nagrinėjama ir švietėjo J. J. Rousseau istoriosofinė koncepcija, artima S. Daukanto istorinei prozai.

Prielaidą, jog S. Daukanto istoriniame pasakojime glūdi ne tik antikinė ir biblinė tradicijos, bet iškyla ir Renesanso istoriografinė kultūrinė atmintis, paremia paties S. Daukanto *Darbu* (1822) pratarmėje trumpai aptarta XVI–XVII a. Lietuvos lotyniškos ir lenkiškos renesansinės istoriografijos tradicijos recepcija. S. Daukanto *Darbu* (1822) pratarmėje greta M. Strijkovskio ir A. Vijūko-Kojalavičiaus istorijų nuorodose minimos ir pirmoji rankraštinė Vilniaus vaito A. Rotundo lotynų kalba parašyta *Kronika, arba Lietuvos istorija (Cronica sive Historia Lithauna)*, dingusi „prapultųj begalinio laiko“, ir M. Lietuvos „istorija Lietuvos, kurios <...> tiktai nuolauža nuo jos paliko: Michalonis Litvani, *De moribus Tartarorum, Litvanorum et Moschorum*, fragmina X, Basileae, 1615“⁸. Pirmosios lietuviškos istorijos autorius atvirai įvardija tuos renesansinės istoriografijos darbus (M. Strijkovskio, A. Vijūko-Kojalavičiaus, Mykolo Lietuvos), kuriais rėmėsi rašydamas savąją lietuvišką istoriją: „Sekdamas teisybę mano rašte, aš turėjau taip rašyti, kaip raštuose senovės radau; jei kursai nenori tikėti, gali eiti ir veizėti, aš parodžiau, iš kur anuos išrašiau“ (išskirta – E. K.)⁹. Šioje S. Daukanto pratarmėje matyti, jog sekama antikinė retorinė įžangos tradicija, perimta ir renesansinės istoriografijos, kada privalu aptarti rašymo tikslą, objektą, nusakyti savo darbų santykį su pirmtakų nuopelnais.

S. Daukantas *Būde* (1845), kritiškai ir ironiškai vaizduodamas Lietuvos diduomenės moralinį nuopuolį, atvirai teigia, jog remiasi M. Lietuvos autoritetu. Cituodamas *Papročių* (Bazelio leidimas) ištraukos fragmentą M. Lietuvį vadina „didžiu Lietuvos raštininku“: „<...> didis Lietuvos raštininkas Mingailius, metuose 1555 gyvenęs, sako: Lietuvos diduomenė apdarą ir ginklą pasavino platburnių, o savo narsybę ir kantrybę atdavė maskoliams“¹⁰. Tikėtina, jog toks M. Lietuvos, kaip istoriko, didybės akcentavimas nėra atsitiktinis reiškinys. Rašydamas savąją lietuvišką istoriją S. Daukantas nevensgė atvirai įvardyti mėgstamus ir ne itin istorikus. Iš tekstų aiškėja, jog tas simpatijas ir antipatijas daugeliu atvejų lėmė istoriko tautinės tapatybės ir patriotinės savivokos kriterijus. Sakykim, J. Długoszo *Lenkijos istorija*

⁶ Visos renesansinės istoriografinės tradicijos išsami analizė S. Daukanto istoriografijoje jau būtų ne straipsnio, bet atskirų studijų objektas.

⁷ M. Ročka, *Mykolas Lietuvis*, spec. redaktorius S. Narbutas, Vilnius: Mokslas, 1988.

⁸ S. Daukantas, Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių, S. Daukantas, *Raštai*, t. 1, Vilnius: Vaga, 1976, p. 38.

⁹ *Ibid.*, p. 39.

¹⁰ S. Daukantas, Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, S. Daukantas, *Raštai*, t. 1, p. 197.

minima palyginti retai. S. Daukanto veikalų nuorodose labai maža istorikų, ypač lenkų, kurie laikėsi unijinių pažiūrų. S. Daukantas *Darbu* pratarmėje sako, jog „pirmasis Strijkauskis, *gimimo lenkas*, būdamas Varniuose kanauninku, surašė lenkiškai darbus lietuvių ir žemaičių jaugiai su darbais lenkų ir gudų, dėl to gi yra *didžiai įkyrus skaityti norinčiam žinoti darbus vienu lietuvių ir žemaičių*“¹¹ (išskirta – E. K.). Iš šios ištarties aiškiai atsiskleidžia paties S. Daukanto tautiniai interesai, ryškėja moderni tautinė savivoka, grindžiama prigimtinės kalbos tapatybe. Palankiau vertinama A. Vijūko-Kojalavičiaus, „*gimimo lietuvio nuo Kauno*, jezavito, garsaus moksle amžiuje <...>“ istorija, kuri labiausiai tinkama „norinčiam išmokti lotyniškai“: „Daug geresnis už Strijkauskį: kaipogi išguldymas darbų, skaistumas kalbos, aiškumas žodžių neb gali būti geresnis nė kokiame rašte <...> Vienok jo istorija yra trumpa ir daug dar trūksta, užvis toje dalyje, kurioj aprašo darbus pagonų lietuvių, žemaičių“ (išskirta – E. K.)¹². S. Daukanto supratimu, būtina lietuvių kalba parašyta išsami Lietuvos istorija, įprasminanti pagoniškosios LDK valstybės gyvenimą, įkūnijanti klasikinę *virtus idealus* (darbų atmintis). Kaip matyti iš cituoto fragmento, S. Daukantui buvo svarbu nurodyti ne tik anksčiau rašiusių istorijų trūkumus, bet įvardyti istoriko kilmės tapatybę (plg. „gimimo lenkas“; *gimimo lietuvis nuo Kauno*“), lemiančią ir požiūrį į Lietuvos istorijos supratimą.

Iš šios mozaikiškai pristatytos ir aptartos renesansinės Lietuvos istoriografijos tradicijos S. Daukantas išskiria M. Lietuvio asmenį dėl *Papročiuose* atvirai išsakyto pilietinio patriotinio rūpesčio, susijusio su LDK valstybės likimu.

M. Lietuvio *Papročių* ir S. Daukanto *Istorijos žemaitiškos* (VI–IX, XI–XII skyriai apie lietuvių gyvenimo būdą, tradicijas bei papročius), *Darbu* (1822), *Būdo* (1845) istoriosofinius pasakojimus suartina panaši istorinė vaizduotė, sukurianti giminingą antikinę istoriografijos stilių, pasižymintį panašia siužeto retorine argumentacija.

S. Daukanto istorinio pasakojimo vienijančia prasmės ašimi yra daugiareikšmė klasikinė dorybės samprata, išreiškianti tiek graikiškąją *aretē*, akcentuojančią moralinį principą, tiek ir romėniškąją *virtus*, įprasminančią herojinių žygių ir darbų atmintį.

S. Daukanto *Darbuose*, *Istorijoje žemaitiškoje*, *Būde*, *Pasakojime* šlovinama dorybė (senovės lietuviai „mylėjo dorybę, o neapkentė nedorybės“¹³) perteikia ne tik moralės, dorybingumo supratimą (šiai savybei nusakyti S. Daukantas turėjo kitą – *viežlybumo* – sąvoką), bet ir įkūnija tėvynės meilės bei laisvės, ištikimybės gimtajai kalbai, krikščioniškosios artimo meilės idėjos turinį, prigimtinio gyvenimo būdo, paprotinės teisės supratimą, narsos bei drąsos, ištvėringumo, išminties (mokslas, švietimo garbinimas) ir saiko (paprastumo, kuklumo, santūrumo) vertybes.

Šlovinamas senovės lietuvius S. Daukantas protėvių gyvenimo būdą gretina su graikų ir romėnų gyvensena, pagrįsta dorybe. Dorybė S. Daukantui yra pagrindinis kalbos, valstybės ir jos piliečio saugos garantas: „Čia, regis, skaitytojau, jog noris pagonų, vienok išmintingi ir gero buvę įstatymai, kaipogi visur dorybė guodžiama, o nedorybė draudžiama <...>“¹⁴. Kaip žinia, Antikoje dorybė buvo ne tik vertybinis epicentras, kultūros forma, bet ir asmens, bendruomenės ir valstybės egzistencijos pagrindas bei savireguliacijos mechanizmas.

Dorybė buvo labai sena pamatinė graikų kultūros sąvoka. Visoje graikų pasaulėžiūroje išliko bendra dar Sokrato įtvirtinta gyvenimo būdo samprata, kurios esmę sudarė prasminis dorybės ir laimės ryšys. Ypač stoikų etikoje buvo sureikšmintą dorybė, kuri buvo suvokta

¹¹ S. Daukantas, *Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių*, *ibid.*, p. 37.

¹² S. Daukantas, *ibid.*, p. 37–38.

¹³ *Ibid.*, p. 39.

¹⁴ *Ibid.*, p. 80.

kaip aukščiausios tobulybės siekinys, atitinkantis laimės turinį (graikai asmens tobulybę vadino *eudaimonija*). Glaudus ryšys tarp išminties, dorybės, laisvės ir laimės sampratų sudarė posokratinės etikos pamatą Graikijoje¹⁵. Dorybė įkūnijo asmens ir bendruomenės buvimo būdą. Ji tapo vieninteliu laimės šaltiniu ir aukščiausiojo gėrio išraiška. Stoikų moralė rėmėsi ne tik bendru graikų požiūriu apie dorybės ir laimės ryšį, bet ir įtvirtino prigimties kultą¹⁶. Remiantis stoikų logika, dorybės, o kartu ir žmogaus laimės esmė yra gyvenimas pagal žmogiškąją prigimtį ir darnoje su gamta. Tik dora gyvenama ir elgsena, atitinkanti prigimtį, yra sykiu ir laisva žmogaus būtis.

Stoikų pasaulėžiūroje natūralizmo teorija sutapo su racionalizmo samprata¹⁷. Dorybę jie suprato ne tik kaip žmogaus laimės ir jo laisvės šaltinį, bet ir apibrėžė kaip išmintį, kaip žinojimą, kaip protą¹⁸. Protas išreiškė žmogaus prigimtį, dorybę suvienijo su gamtos dėsnium.

Daugiareikšmė S. Daukanto dorybės samprata, įcentrinanti herojinės istorinės savimovės turinį, aprėpia ir antikinį stoikų, ir krikščioniškąjį gyvenimo būdo supratimą, įprasmina siektiną idealios istorinės būties pavyzdį, pagrįstą prigimtinės bendruomenės moralinių savybių rinkiniu. S. Daukanto istoriografijoje dorybė yra tautinės bendruomenės istorinio buvimo pamatas. Kaip ir stoikai, S. Daukantas dorybę tapatino su laimingu protėvių gyvenimo būdu, dorą gyvenimą suprato kaip asketišką ir laukinį gyvenimą darnoje su gamta pagal natūralią žmogaus prigimtį.

S. Daukanto *Istorijos žemaitiškos* (VI–IX, XI–XII skyriai apie lietuvių gyvenimo būdą, tradicijas bei papročius), *Darbę* (1822), *Būdo* (1845) istoriografiniai pasakojimai yra susiję su XVI a. Renesanso humanistinės kultūros paminklu – M. Lietuvio (Michalonis Lituani) istoriniu traktatu *Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius* (*De Moribus Tartarorum Litanorum et Moschorum, Fragmina X, multiplici historia referta*).¹⁹

M. Lietuvio *Papročių* ir S. Daukanto *Darbę*, *Istorijos žemaitiškos*, ypač *Būdo*, pasakojimus jungia gimininga siužetinė linija – bendra Lietuvos diduomenės kritika bei pastanga reformuoti LDK valstybės politinį, socialinį ir ekonominį gyvenimą taikant prigimtine paprotinę gyvenimo būdo praktiką, pagrįstą *saiko* dorybe.

Ir M. Lietuvio *Papročių*, ir S. Daukanto istorinės prozos pasakojimuose visuomenės politinių ir socialinių pokyčių aiškinimas remiantis moralės kriterijais žymi antikinės istoriografijos tradicijos tąsą. LDK valstybės piliečių gyvenimo būdo vaizdas kuriamas pagal retorinę gerų ir blogų papročių antitezę.

M. Lietuvio *Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius* istorinis pasakojimas, vaizduojantis XVI a. LDK valstybinį, socialinį ir moralinį piliečių gyvenimą, yra moralinė ir politinė alegorija. Remdamasis teigiamos ir neigiamos elgsenos pavyzdžiais, *Papročių* autorius prigimtinę lietuvių fizinei jėgai priešpriešina maskvėnų ir totorių dorybes, suvokiamas kaip vidinės galios išraiška. Beje, M. Lietuvius ne kartą savo istoriniame pasakojime giria lietuvių fizinės jėgos pranašumą prieš totorius ir maskvėnus²⁰.

¹⁵ W. Tatarkiewicz, Stoikų pažiūros, W. Tatarkiewicz, *Filosofijos istorija*, t. 1: *Senovės ir viduramžių filosofija*, Vilnius: Alma littera, 2001, p. 149.

¹⁶ *Ibid.*, p. 150.

¹⁷ *Ibid.*, p. 150.

¹⁸ *Ibid.*, p. 150.

¹⁹ V. Merkio teigimu, rašydamas *Būdą* S. Daukantas naudojosi ir M. Lietuvio darbu *Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius* (V. Merkys, *Simonas Daukantas*, Vilnius: Vyturys, 1991, p. 108).

²⁰ „O kada jie grumiasi su mūsų kariuomene be jokios klastos ir karo gudrybių, teisingame mūšyje, vyras prieš vyrą, tada mūsų šiek tiek ima viršų, nors totorių būtų ir daugiau“ (28); „Kiek kartų šiame amžiuje tekdamo grumtis su jais, visada patirdavome, kad mūsų šiek tiek stipresni už totorius“ (29) (I fragmento ištrauka).

Tačiau politinėje ir moralinėje alegorijoje pabrėžiama, jog ne fizinė, bet moralinė galia sudaro valstybės politinės egzistencijos gyvybingumo pamatą, teigiama, jog piliečių dorybės teikia naudą valstybei bei lemia jos piliečių laimingą būtį²¹. S. Daukanto *Būde* istorijos pasakotojas pilietinę atsakomybę už krašto moralinį ir politinį nuopuolį skiria *saviesiems* – Lietuvos diduomenei, t. y. valstybės piliečiams: ironiškai vaizduojamas valstybės piliečių dvasinis ir fizinis nuosmukis, moralumo stoka (puikybė, tingumas, lepumas, „kūno geiduliai“, girtuoklystė, naujų madų vaikymasis), nulėmęs krašto ekonominę ir politinę negalią²². Taigi tiek M. Lietuvio *Papročiuose*, tiek ir S. Daukanto *Būde* LDK valstybės likimas siejamas su bendruomenės morale.

Įdomu, jog M. Lietuvis, atskleisdamas Lietuvos valstybės politinio ir ekonominio nuosmukio priežastis, atsisako gajos tradicinės vertybinės nuostatos to meto istoriografijoje, akcentuojančios savųjų dorybes ir svetimųjų ydas. Politinėje ir moralinėje *Papročių* alegorijoje idealios valstybės pavyzdį įkūnija ne savųjų, bet kaimynų maskvėnų ir totorių prigimtinis ir laukinis gyvenimo būdas. M. Lietuvis, pabrėžtinai idealizuodamas Maskvos ir Krymo chanato politinę, ekonominę ir socialinę tvarką, kuri neretai prasilenkė su faktine tiesa, kaip LDK valstybės patriotas jautė pilietinę pareigą išaiškinti saviesiems „nepastovaus likimo“, Lietuvos politinės galios sunykimą priežastis.

Maskvėnų ir totorių valstybių klestėjimas ir politinė, ekonominė bei socialinė galia M. Lietuvio *Papročių* moralinėje alegorijoje aiškinama ištikimybe *saiko* dorybei²³. Teksto pradžioje įvardyta „gyvenimo saikingumo“ samprata, kaip esminė politinės gyvasties ir laisvės sąlyga, yra konkretizuojama kituose istorinio pasakojimo fragmentuose. Kiekviename *Papročių* skyriuje aprašomos skirtingos saiko dorybės formos, lemiančios valstybės politinę galią: I fragmente kalbama apie totorių ir maskvėnų laisvą ir „laukinį gyvenimo būdą“, pasižymintį saikingumu, ištvermingumu; II fragmente giriamas priešų taupumas; III pabrėžiamas gyvenenos paprastumas, blaivumas; IV skyriuje šlovinamas teisingumas; V – išmintis; VI – artimo meilė; VII fragmente pasakojami šeimos papročiai; VIII aukštinamas kūno lavinimas; IX fragmente akcentuojami lygybės ir sąžiningumo principai; X skyriuje kalbama apie tikėjimo galią.

Svetimųjų „gyvenimo saikingumo“ šlovinimas išreiškia ir antikinį saiko imperatyvą, ir krikščioniškąją būties, kaip tenkinimosi mažu, kas duota, susilaikymo idėją²⁴. Tačiau, kaip jau minėta, saiko dorybės supratimo tradicija, reiškia M. Lietuvio *Papročiuose*, pirmiausia ateina iš graikų kultūrinio palikimo.

Būtent graikams (ypač stoikams) saiko imperatyvas buvo viena pačių svarbiausių žmogaus būties dorybių, apimanti kitas jos atmainas. Saiko reikalavimą iš graikų kultūros perėmė ir romėnų literatūra. Horacijus graikišką saiko dorybę vaizdingai išsakė *aukso vidurio*

²¹ „Maskvėnų ir totorių jėgos daug menkesnės už lietuvių, bet jie pranoksta šiuos savo darbštumu, taupumu, santūrumu, drąsumu ir kitomis dorybėmis, kurios padeda tvirtą pamatą. Iš šių dorybių totoriai turi didelę naudą“ (II fragmento ištrauka, 39)

²² Žr. plačiau: S. Daukantas, *Raštai*, t. 1, p. 636–646.

²³ „Nors mes totorius laikome barbarais ir nuskurdėliais, bet jie patys didžiuojasi savo gyvenimo saikingumu ir savosios skitų giminės senumu, tvirtindami, kad ji kilusi iš Abraomo ir niekad niekam nevergavusi, nors kitados ją yra niokoję Aleksandras, Darijus, Kyras, Kserksas ir kiti galingesnieji karaliai ir tautos“ (23) (I fragmento ištrauka).

²⁴ „Tačiau ir tokiaime laukiniame gyvenime jie neranda vertingesnio dalyko už santūrumą ir ištvermę, ir visi gyvena be pertekliaus ir be kraštutinio stygiaus, kaip kad pasakyta šventajame rašte: „Moku būti sotus ir alkti, ir būti visko pilnas, ir skurdą kęsti“ arba: „Kas daug turėjo, nepadaugino, kas mažai turėjo, nesumažino“ (30).

(*aurea mediocritas*) idėja, kurią įkūnijo savo satyrose ir odėse²⁵. Nors romėnų poetas kūrė eiles, o M. Lietuvis LDK visuomenės reformos idėjas reiškė proza, jų kūrybą jungia panaši gyvenimo būdo samprata, atskleidžianti giminingą vertybinę orientaciją. Horacijaus odėse šlovinama *aurea mediocritas* idėja, kaip ir M. Lietuvio moralinėje alegorijoje giriamas gyvenimo saiko dorybė, įkūnijo pilietinio patriotiškumo turinį, kurį sudarė paprastas ir kuklus protėvių gyvenimo būdo siekinys, pagrįstas dorybėmis ir papročių tobulumu. Romėnų imperijos pradininkas Augustas Horacijui simbolizavo asketišką ir saikingą gyvenimo būdo pavyzdį, paremtą protėvių papročių sauga.

M. Lietuvio idealų gyvenimo būdo modelį, įkūnytą pasakojimo siužete apie totorius, labiausiai atliepia Horacijaus III knygos 24 odė, kurioje vaizduojama prigimčiai artima laukinė klajoklių skitų gyvensena, pagrįsta dorybėmis (išverme, narsa, vedybine dora), nesugadintais protėvių papročiais, jaunuomenės kūno lavinimu²⁶. Tačiau saikingo gyvenimo būdo sampratos paralelių įmanu įžvelgti ir kituose Horacijaus kūriniuose. *Romėniškose odėse* poetas kritikavo savo meto visuomenę: smerkė diduomenės prabangą ir ištižimą (Carm, III, 16), žmonių išlepimą, ištvirkimą, kvietė jaunuomenę grūdintis, teigė, jog kūno ištvirmės lavinimas ir tėvynės gintis yra pilietinė romėno pareiga (Carm, III, 2,13)²⁷. M. Lietuvis *Papročiuose* irgi piktinosi lietuvių diduomenės „ištižimu“, prabangos troškimu, karinės narsos ir ištvirmės stoka.

Kita vertus, pabrėžtina, jog M. Lietuvio *Papročiuose* išskleista „gyvenimo saikingumo“ koncepcija nėra visiškai identiška Augusto laikų poeto Horacijaus *aurea mediocritas* sampratai. M. Lietuvio garbintos saiko dorybės turinį, pagrįstą tiek antikine, tiek ir krikščioniškąja moralės pasaulėžiūra, sudarė stoiškas ir asketiškas gyvenimo būdas. Savita Horacijaus aukso vidurio koncepcija suderino ir stoikų saiko reikalavimą, ir epikūrizmo filosofijos, kuriai literatūrinę išraišką suteikė Lukrecijus, propaguotą gyvenimo patogumo pasaulėžiūrą. *Romėniškose odėse* reiškiamas aukso vidurio principas perteikia saikingą gyvenimo būdo sampratą, aiškinamą kaip žmogaus gebėjimą išvengti nemalonumų ir neprarasti gyvenimo patogumo. Prabanga negali suteikti žmogui trokšamos idilinės ramybės, turtas jo neapsaugo nuo nelaimių ir vargų, todėl saikingo gyvenimo perspektyvą poetas sieja su gamtos prieglobščiu²⁸.

M. Lietuvio moralinėje auklėjimo programoje juntamas patriotinis tikėjimas LDK valstybės ateitimi, kuri siejama ne tik su jos didingos praeities atmintimi (Vytauto Didžiojo valdymo laikai), bet ir su jaunąja Lietuvos bajorija. Norint atkurti buvusią LDK politinę galybę, *Papročių* autoriaus įsitikinimu, kariuomenę, remiantis maskvėnų pavyzdžiu, reikia sudaryti ne iš „svetimšalių“, bet „skatinti savuosius“: „lietuvių ir žemaičių jaunuomenė geriau tinka kariuomenei tiek savo atkaklumu, tiek jėga ir patvarumu, ginant tvirtoves“²⁹. M. Lietuvio naratyvinėje moralinėje ir politinėje programoje reiškiamas viltis, jog jaunoji Lietuvos bajorija, tęsdama istorinę didybės tradiciją, t. y. išlaikydama savo „šviesiausių didybės protėvių“

²⁵ D. Dilytė, Horacijus, D. Dilytė, *Antikinė literatūra*, Vilnius: Jošara, 1998, p. 302.

²⁶ M. Ročka išsamiai apibūdino Horacijaus III knygos 24 odės ir M. Lietuvio moralinės alegorijos siužetų panašumus: M. Ročka, op. cit., p. 115.

²⁷ III knyga, 2 odė *Jaunimui*: „Lai mokus kęsti skurdo suvaržymus / jaunuolis tvirtas, karo užgrūdintas, / lai raitas atšiauriuosius spartus / puola, grasydamas savo ietimi, / ir be pastogės įvykių sukury / gyvent lai pranta <...> Kilnu ir gera, ginant tėvynę, mirt“ (Horacijus, *Lyrika*, iš lotynų k. vertė H. Zabulis, Vilnius: Vaga, 1977, p. 115).

²⁸ „Tad, jeigu skausmo mums nesumažina / skaisčiau už saulę tviskantys purpurai / nei frigų marmuras, nei kostas / persų kvapnus, nei Falerno uogos, / Kam puošnią menę su įžymia stakta / skubėt man rengti būdais naujoviškais, / kam keisti man sabinų slėnį į reikalaujantį vargo turtą“ – III, 1 (ibid., p. 41–48).

²⁹ M. Lietuvis, *Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius*: dešimt įvairaus turinio fragmentų, Vilnius: Vaga, 1966, p. 57.

geruosius papročius ir puoselėdama savąsias herojines dorybes (narsumą, drąsą, ištvermę), yra pajėgi prikelti „iš apsnūdimo“ „narsiosios Lietuvos“ vardo šlovę.

Matyti, jog M. Lietuvis moralinėje ir politinėje alegorijoje perteikiama renesansinė istorinio likimo interpretacija: ne antikinė fortūna, ne viduramžių Dievas lėmėjas, bet pats žmogus yra atsakingas už savo gyvenimą valstybėje ir jos ateitį. LDK valstybės istorinis likimas priklauso nuo asmens pilietinio sąmoningumo ir pačios bendruomenės valios pastangų, moralių veiksmų ir gerų papročių. M. Lietuvis LDK valstybės ateitį siejo su stipria kunigaikščio valdžia, kurios provaizdį įkūnijo Vytauto, kaip idealaus valdovo, pavyzdys, bei su jaunąja Lietuvos bajorija. Renesansinė humanizmo istoriografija, remdamasi literatūrinėmis metraščių tradicijomis, buvo perėmusi Vytauto kultą.

Neatsitiktinai S. Daukanto *Darbų* ir *Pasakojimo* veikalai baigiasi LDK didžiojo kunigaikščio Vytauto mirtimi. S. Daukantas, analogiškai kaip ir M. Lietuvis, sekdamas renesansine istoriografinė tradicija, LDK valstybingumą, jos galią ir didybę tapatina su Vytauto asmeniu, jo žygių šlove ir garsu: „Tokių pergalių Vytautas garsas nuskydo ne tiktai iki krikščionių karalių ir viešpačių, nes ir iki pačių totorių, kurie, susivaržę vyresnybe ir negalėdami viens kito pergalėti, ėjo Vytauto pagalbos meilauti“³⁰. S. Daukanto kultūrinėje savivokoje Vytauto asmuo įkūnija istorinio didvyrio ir Lietuvos herojaus vaizdinį. Cituodamas N. Karamziną, LDK didybės nuopuolį, istorinės egzistencijos apokalipsę S. Daukantas sieja su Vytauto mirtimi: „Su anuo [t. y. Vytautu – E. K.] garbė lietuvių tautos įspindo ir užsileido, ant laimės gudų, kurie aiškiai būt prapuolę ant amžių, jei Vytauto karšiniai būt turėję jo protą ir norą garbės“³¹.

S. Daukanto istorinėje prozoje renesansinės istoriografijos paveldo pėdsakai regimi ir kalbant apie tautinės bendruomenės istorinį likimą. Jo istoriosofiniame Lietuvos pasakojime teigiama, jog ne visagalė lemtis, bet pati bendruomenė yra atsakinga už savo istorinį likimą. Tautinės bendruomenės gyvastis priklauso nuo jos valios pastangų ir pilietinės atsakomybės. Antikinėje literatūrinėje ir istoriografinėje tradicijoje staigų bendruomenės gyvenimo būdo pokytį iš laimės į nelaimę lėmė visagalė antikinė fortūna. Antai Herodotas istorines įvykių priežastis aiškino antgamtinių jėgų veikimu, o atskiro žmogaus būtį siejo su bendruomene, su protėvių likimu, jų gyvenimos paklydimais ir darbų atmintimi: mirtingajam lemta atpirkti savo tolimojo protėvio nuodėmes: „Kai lydai nukeliavo į Delfus ir pasakė, ką buvo liepti, pitija, kaip pasakojama, davusi tokį atsakymą: Nuo likimo nepabėga ir dievai. Krezas atkentėjo už nusikaltimą penktojo protėvio, kuris, būdamas heraklidų ietininku, pasidavė moters klastai, nužudė valdovą ir užėmė jam nepriklausantį sostą“³².

Kaip matyti, S. Daukanto istorinio likimo interpretacija yra artimesnė renesansinei, o ne Antikos istoriografinė retorikos tradicijai.

LDK visuomenės kritika bei siekis reformuoti valstybės gyvenimą remiantis protėvių šaunaus gyvenimo būdo pavyzdžiu bei saiko dorybe, prigimtinių laisvės, natūralaus būvio, sveikos nuovokos idėjos, visuomenės sutarties teorija buvo reiškiami ir pilietinėje Andriaus Volano publicistikoje *De libertate politica sive civili* (1572; *Apie politinę arba pilietinę laisvę*)³³. Šioje knygoje A. Volanas, kaip ir M. Lietuvis, daugiausia dėmesio skiria gerai LDK valstybės gyvenimo tvarkai palaikyti. Perimdamas antikinės istoriografijos tradiciją, LDK

³⁰ S. Daukantas, *Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių*, p. 351.

³¹ *Ibid.*, p. 398.

³² Herodotas, Klėja, Herodotas, *Istorija*, vertė J. Dumčius, Vilnius: Mintis, 1988, p. 48.

³³ A. Volanas, *Apie politinę arba pilietinę laisvę*, *Andrius Volanas, Rinktiniai raštai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijos leidykla, 1996.

valstybės nelaimės taip pat aiškina blogais papročiais, kūno ir dvasios „ištižimu“, prabangos pertekliumi (žr. 13 skyrius *Laisvoje valstybėje labiausiai reikalingi įstatymai dėl prabangos*).

De libertate politica sive civili iš visų natūralaus būvio savybių A. Volanas išskiria laisvę – kaip žmogaus laimės šaltinį, LDK valstybės egzistavimo sąlygą: „Nors labai didelių gyvenimo gėrybių žmonėms suteikė gamta, tačiau nežinau, ar iš visų žmogiškų dalykų ne pati puikiausia bus laisvė“³⁴. Laisvės sampratą A. Volanas apibūdina remdamasis Cicerono autoritetu: laisvė yra siekti šaunumo ir atlikti pareigas³⁵. Kaip žinia, S. Daukanto istoriografijoje laisvė yra pamatinė ir prigimtinė asmens bei tautos egzistencijos prielaida, pagrįsta saiko dorybe. Renesansinei humanizmo istoriografijai, taip pat ir S. Daukantui, laisvė neatsiejama nuo saikingo gyvenimo būdo.

Ypač svarbi A. Volano prigimtinės sutarties teorija, gyvavusi nuo Sokrato laikų ir patyrusi evoliuciją (jos pėdsakų esama ir Švietimo (J. J. Rousseau) istoriosofijoje), ir S. Daukanto darbuose. S. Daukanto supratimu, LDK valstybė atsirado laisvos visuomenės sutarties pagrindu, kuri privalėjo ginti savo gyventojų pilietines teises, jų nuosavybę.

A. Volanas *De libertate politica sive civili* sintetina Antikos paveldo, XVI a. Vakarų Europos Renesanso mąstytojų pažiūrą į visuomenės raidą³⁶. Antikos kultūros paveldą, atgaivintą Renesanso kultūrinių tradicijų, perėmė ir Švietimo epocha. Būtent J. J. Rousseau istoriosofijoje pastebima akivaizdi klasikinės Antikos kultūros recepcija.

S. Daukanto istoriosofinė LDK „aukso amžiaus“ vizija yra itin artima J. J. Rousseau prigimtinės bendruomenės rojaus vaizdiniui. Iš kur S. Daukantą galėjo pasiekti J. J. Rousseau idėjos? J. Lebedžio teigimu, nors S. Daukantas beveik nieko iš naujųjų žymių rašytojų savo bibliotekoje neturėjo, jo veikaluose neabejotinai juntami preromantikų ir švietėjų idėjų atgarsiai³⁷. Buvusioje Respublikoje nuo XVIII a. 6-ojo dešimtmečio Lenkijos skaitančiajai visuomenei jau buvo žinoma J. J. Rousseau kūryba. XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje į lenkų kalbą buvo išversti beveik visi fundamentalūs filosofo darbai. Ypač po 1795 m. prancūzų revoliucijos filosofo idėjos buvo itin populiarios tarp patriotiškai nusiteikusių Varšuvos ir Vilniaus jaunimo. XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje rusozimas reiškėsi beveik visose Lenkijos visuomenės socialinio ir kultūrinio gyvenimo srityse. J. J. Rousseau veikalų fragmentai buvo skaitomi literatūriniuose salonuose, netgi seime, jo idėjos buvo populiarios tarp poetų, politikų ir pedagogų³⁸. Tad tikėtina, jog švietėjo filosofinė mintis S. Daukantą galėjo pasiekti arba per vertimus į lenkų kalbą, arba per kitus šaltinius – vokiečių audrinių kūrinių raštus, kuriems J. J. Rousseau buvo autoritetas.

Švietėjo istoriosofinėje koncepcijoje, ypač *Samprotavime Dižono akademijos pateiktu klausimu „Ar mokslų ir menų atgimimas sukilnino papročius“*, reiškiamą civilizacijos, kaip nesaikingo visuomenės gyvenimo būdo, kritika. J. J. Rousseau darbuose atgyja klasikinės dorybės samprata, kuri išreiškė sektiną natūralios gyvenamosios pavyzdį. Pasak J. J. Rousseau, „dorybės esmė – kūno ir dvasios jėga“³⁹. Ne diduomenė, o valstietiškoji žemdirbio kultūra,

³⁴ A. Volanas, Laisvę visi protingi žmonės visada labai brangino, 1 skyrius, *ibid.*, p. 119.

³⁵ A. Volanas, Apie politinę arba pilietinę laisvę, p. 145.

³⁶ I. Lukšaitė, Andrius Volanas XVI–XVII a. Lietuvos visuomenės pertvarkos kryžkelėse, *Andrius Volanas, Rinktiniai raštai*, p. 39.

³⁷ J. Lebedys, Simono Daukanto biblioteka, *Jurgis Lebedys, Lituanistikos baruose*, parengė J. Girdzijauskas, Vilnius: Vaga, 1972, t. 1, p. 320.

³⁸ T. Kostkiewiczowa, Z. Sinko, Rusozizm, *Słownik literatury polskiego Oświecenia*, 1977, s. 623–632.

³⁹ Ž. Ž. Ruso, Samprotavimas Dižono akademijos pateiktu klausimu „Ar mokslų ir menų atgimimas sukilnino papročius“, 1750 metais gavęs šios akademijos premiją, Ž. Ž. Ruso, *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Mintis, 1979, p. 23.

išreiškianti antikinį sveiko kūno ir sielos idealą, yra dorybės, t. y. natūralaus, artimo žmogiškajai prigimčiai gyvenimo būdo, sergėtoja: „<...> sveikas ir stiprus žmogus atpažįstamas iš kitų požymių: po kaimietišku artojo drabužiu, o ne po auksu siuvinėtu dvariškio apdaru slepiasi stiprus ir tvirtas kūnas. Dorybingas žmogus – tai atletas, kuriam malonu kautis nuogam“⁴⁰.

S. Daukantas *Būde* aiškiausiai pavaizdavo užgrūdintą, sveiką kūnu ir dvasia lietuvių bendruomenę, parodė jos prigimtinį ir saikingą gyvenimo būdą: „drabužy ir valgy nesilepino ir, jei kas ant to slygo, tą ištiži vadino; varguose kantrybę ir stangybę, o dūmoj išmintį rodė“⁴¹.

J. J. Rousseau *Samprotavimo „Ar mokslų ir menų atgimimas sukilnino papročius“* teksto kompozicija pagrįsta švietimo literatūrai būdingu retoriniu antitezės principu, išreiškiančiu gerus (senovės Antikos) ir blogus (šių dienų visuomenės) papročius bei poelgius. Tiek J. J. Rousseau, tiek ir S. Daukantui idealią bendruomenės būties viziją įkūnijo senovės Graikija. J. J. Rousseau įsitikinimu, Atėnų klestėjimą lėmė žmonių dorybės: „<...> iš pačių Graikijos gelmių iškilo miestas, garsus ne tik savo palaimingu nežinojimu, bet ir savo įstatymu išmintingumu; tai veikiau pusdievių, o ne žmonių respublika, – taip jos dorybės, rodės, visa, kas žmogiška pranoko“⁴². J. J. Rousseau istoriosofiniuose veikaluose paradoksaliai istorinės būties laimė siejama ir su „palaimingu nežinojimu“, ir su „įstatymų išmintingumu“.

Tiek J. J. Rousseau *Samprotavimo „Ar mokslų ir menų atgimimas sukilnino papročius“*, tiek *Samprotavimo apie žmonių nelygybės kilmę ir pagrindus* pagrindinė siužeto tema – žmonių giminės laimė⁴³. Retoriniuose pasakojimuose perteikiamas antikinis laimės supratimas: dorybių ir papročių praktika lemia laimingą bendruomenės gyvenimą. Harmonija su gamta, pagarba dievams, gryni, paprasti papročiai ir natūralus gyvenimo būdas, išreiškiantys dorybės esmę, įkūnijo istorinės vaikystės mitą, žmonių giminės praeities „aukso amžių“, laimingos būties idilę: „Samprotaujant apie papročius, negalima su malonumu neprisiminti pirmųjų laikų papročių paprastumo vaizdo. Tai žavinga pakrantė, išgražinta vien tik gamtos rankomis <...> Kai žmonės buvo nekalti ir dori, jie norėjo, kad dievai būtų jų poelgių liudininkai, ir gyveno su dievais po vienu stogu...“⁴⁴

Sekant antikinę istoriografijos tradicija, J. J. Rousseau svarstymuose žmonių giminės būklės metamorfozė, t. y. laimės pasikeitimas į nelaimę, grindžiama moralės principu. Dabarties moralinis piliečių, o sykiu ir valstybės galios, nuosmukis aiškinamas „papročių palaidumu“, „gyvenimo patogumu“ ir „prabangos“ pertekliumi, kitaip tariant – „nutolimu nuo prigimtinės būklės“. Protėvių pirmųjų laikų papročių, dorybės išnykimas tiesiogiai siejamas su „karinės narsos“ išnykimu, kūno išglebimu, su atsisakymu vykdyti savo pilietines ir patriotines pareigas tėvynei. J. J. Rousseau požiūriu, kūno silpnumas lemia ir dvasios menkystę. Matyti, jog visuomeninių reiškinių aiškinimas, remiantis praeities dorybių ir dabarties ydų retorine antiteze, perteikia ilgą Antikos literatūros ir istoriografijos tradiciją.

Reikia pasakyti, jog J. J. Rousseau visuomenės kritika buvo nukreipta ne prieš kultūrą, bet prieš civilizaciją. J. J. Rousseau pasisakė prieš mokslo ir meno dirbtinumą. Prancūzų fi-

⁴⁰ Ibid., p. 23.

⁴¹ S. Daukantas, *Raštai*, t. 1, p. 446.

⁴² Ibid., p. 27.

⁴³ *Samprotavimo „Ar mokslų ir menų atgimimas sukilnino papročius?“* pratarmėje tiesiogiai nusakomas pasakojimo tikslas – aiškinti žmonių giminės laimės priežastį: „Šiame „Samprotavime“ aš kalbėsiu ne apie įvairias literatūros sritis užpildžiusias metafizines subtilybes, kurių dažnai apstu ir akademinėse programose, bet apie vieną tų tiesų, nuo kurių priklauso žmonijos laimė“ (Ž. Ž. Ruso, *Rinkiniai raštai*, p. 19).

⁴⁴ Ibid., p. 36.

losofas mąstė panašiai kaip ir Platonas, jog menas ir mokslas turi „taurinti papročius“, reikia „mokyti pralieti kraują už savo tėvynę“, „įkvėpti žmonėms narsumą“⁴⁵.

S. Daukantas Lietuvos istoriosofijoje, analogiškai kaip ir J. J. Rousseau, atribojo civilizaciją ir kultūrą. Kaip ir J. J. Rousseau, S. Daukantas laikėsi požiūrio, jog civilizacijos pasiekimai, gyvenimo patogumai griaua valstybės pamatus. Tačiau S. Daukantas, kaip tikras švietėjas, šlovino mokslo galią. Mokslą suprato kaip vieną iš tautinės kultūros palaikymo garantų. Jis teigė, jog lietuvių bendruomenės garbę, jos nemirtingumą lemia ne kardas, ne vien tik herojinė šlovingų karžygių tradicija (plg. D. Poškos kūrybą), kurią ypač sureikšmino klasikinė Antikos istoriografija, bet ir mokslas: <...> mokslas ir gudrybė giminės yra amžina ir visų didžiausia garbė <...>⁴⁶.

Taigi S. Daukanto moderniąją tautinę savimonę įkūnija „tautos idealas“⁴⁷, grindžiamas prigimtinė kalba, tradicijomis ir papročiais, asketiško, stoiško ir sykiu laukinio, barbariško „senovės būdo“ sauga bei mokslo galia.

S. Daukanto modernusis istoriosofinis pasakojimas, pabrėžiantis prigimtinio gyvenimo būdo, paremto *saiko* dorybe, vertę, kuria tarptekstinį kultūros dialogą ne tik su Antikos, bet ir su lotynų LDK Renesanso humanistinės kultūros (M. Lietuvis, A. Volanas) bei Švietimo (J. J. Rousseau) istoriosofiniu pasakojimu.

S. Daukanto ir skirtingų kultūrinių tradicijų (Renesanso LDK, Švietimo (J. J. Rousseau)) tekstus jungia *visuomenės sutarties sampratos* analogija, pagrįsta prigimtinės teisės teorija (prigimtinė žmonių lygybė, prigimtinės laisvės idėja), kuri apima Antikos ir Naujųjų laikų patirtį. S. Daukanto Lietuvos istoriosofinėje vizijoje įprasminta Antikos kultūros tradicijoje vyravusi bendruomenės dorybės, laimės, išminties, laisvės ir prigimtinio gyvenimo būdo tapatumo samprata buvo reiškiamą ir M. Lietuvisio *Papročiuose*, ir A. Volano *Apie politinę ir pilietinę laisvę*, ir Švietimo J. J. Rousseau istoriosofinėje koncepcijoje.

S. Daukanto, kaip ir M. Lietuvisio, A. Volano ir J. J. Rousseau, istoriosofinėje koncepcijoje, remiantis Antikos istoriografinė tradicija, bendruomenės istorinės ir socialinės būklės vaizdas kuriamas gerų ir blogų pavyzdžių antiteze. Visuose tekstuose reiškiamas laimingo protėvių gyvenimo būdo siekinys, pagrįstas esmine *saiko* dorybe, prigimtinė paprotinė praktika, dorybių apologetika ir sauga bei garbinga istorine atmintimi, asmens ir bendruomenės šaunumo (*virtus*) pavyzdžiais. S. Daukanto istoriniame pasakojime LDK valstybingumo nuosmukis, bajorijos moralinis nuopuolis siejamas su saiko stoka, prabangos pertekliumi, kūno ir dvasios silpnumu, kuris išreiškiamas ironijos retorika, žyminčia herojinio aukso amžiaus pabaigą. S. Daukanto istoriografijoje *saiko* dorybė lemia valstybės ir jos kultūros gyvavimo ir savireguliacijos mechanizmą.

Gauta 2007 12 08
Parengta 2008 01 23

⁴⁵ Ž. Ž. Ruso, Samprotavimas „Ar mokslų ir menų atgimimas sukilnino papročius“, p. 26.

⁴⁶ S. Daukantas, *Raštai*, t. 1, p. 35.

⁴⁷ A. D. Smith, *Nacionalizmas XX amžiuje*, Vilnius: Pradai, 1994, p. 10.

EGLĖ KLIMAITĖ-KETURAKIENĖ

Mykolas Lietuvis ir Simonas Daukantas: the *moderation* virtue

Summary

The functioning of the Renaissance LDK cultural tradition in S. Daukantas' historiography and historiosophical prose are analysed. The LDK self-dependence tradition in the S. Daukantas' works is similar to Mykolas Lietuvis' *De Moribus Tartarorum et Moschorum* in which the conception of society and LDK state life is based on the moderation virtue, good and bad customs, savage life style of the ancestors. Also, A. Volanas' publicistic *De libertate politica sive civili* and J.-J. Rousseau's historiosophical prose are discussed.